

УДК 347.61/.64:004.9]:355.11-057.1]:342.7:341.226(477)

Чорна Жанна Леонтіївна –

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри приватного права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9422-1469>

E-mail: zhannylya2017@gmail.com

Zhanna L. Chorna –

Candidate of Law Sciences, Professor,

Professor at the Department of Private Law

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

(8 Heroiv Maidanu Street, Khmelnytskyi, 29000, Ukraine)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9422-1469>

E-mail: zhannylya2017@gmail.com

Цифровізація механізмів здійснення та захисту сімейних прав військовослужбовців: українські реалії воєнного стану та досвід зарубіжних країн

У статті проаналізовано значення впровадження цифровізації у правові механізми здійснення та захисту сімейних прав військовослужбовців в умовах українських реалій воєнного стану та досвід зарубіжних країн.

Досліджено право на проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі. Зазначене бажання підтверджується сплатою державного мита і внесенням плати за надання платних послуг відділом державної реєстрації актів цивільного стану та не потребує подання відповідної письмової заяви.

Грунтовно проаналізовано питання здійснення та захисту репродуктивних прав військовослужбовців, зокрема на безоплатне отримання медичної послуги щодо здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства. Безоплатне зберігання репродуктивних клітин здійснюється протягом трьох років з дати смерті такої особи або оголошення судом її померлою. Після закінчення зазначеного строку, подальше зберігання клітин може бути продовжене за рахунок особи, визначеної, зокрема, у заповіті військовослужбовця. На основі аналізу судової практики, міжнародного досвіду з'ясовано, що відсутнє єдине розуміння правового статусу ембріонів. Відповідно до національного законодавства, вони є біологічним матеріалом пацієнта, яким можна розпорядитися на підставі договору про надання послуг кріоконсервації та зберігання біологічного матеріалу. Натомість, у ст.1243-1 проекту Цивільного кодексу України передбачено можливість складення окремого «Заповіту про розпорядження репродуктивним біологічним матеріалом», для зачаття дитини із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій. Зважаючи на специфіку змісту такого заповіту, вважаємо, що у даному випадку слід створити окремий Спадковий реєстр заповітів про розпорядження репродуктивним біологічним матеріалом.

Висвітлено систему матеріального, грошового та інших видів забезпечення військовослужбовців, цифровізацію послуг, які надаються, через державні реєстри та важливість їх взаємодії.

Ключові слова: *цифровізація, військовослужбовець, здійснення сімейних прав, захист сімейних прав, реєстрація шлюбу, репродуктивні права, ембріони, заповіт, договір, послуги, реєстр, судово практика, материнство, батьківство, дитина, пацієнт, сім'я.*

Zh.L. Chorna Digitization of Mechanisms for the Enforcement and Protection of Military Personnel's Family Rights: The Reality of Martial Law in Ukraine and International Experience

This article analyzes the significance of digitalization in the legal mechanisms for exercising and protecting the family rights of military personnel in the context of Ukraine's current martial law and the experience of other countries.

The right to conduct state registration of marriage in electronic form is examined. This intention is confirmed by the payment of state fees and charges for paid services provided by the civil registry office and does not require the submission of a corresponding written application.

The issue of the exercise and protection of military personnel's reproductive rights has been thoroughly analyzed, particularly with regard to their right to receive free medical services for the collection, cryopreservation, and storage of their reproductive cells in the event of loss of reproductive function while performing duties related to national defense, the protection of the Fatherland, and other duties assigned to them in accordance with the law. Free storage of reproductive cells is provided for a period of three years from the date of such a person's death or a court's declaration of their death. Upon expiration of this period, further storage of the cells may be extended at the expense of the person designated, in particular, in the military personnel's will. Based on an analysis of judicial practice and international experience, it has been established that there is no uniform understanding of the legal status of embryos. Under national law, they are considered the patient's biological material, which may be disposed of pursuant to a contract for the provision of cryopreservation and storage services for biological material. However, Article 1243-1 of the draft Civil Code of Ukraine provides for the possibility of drafting a separate "Will on the Disposition of Reproductive Biological Material" for the conception of a child using assisted reproductive technologies. Given the specific nature of such a will, we believe that in this case a separate Succession Registry for wills regarding the disposition of reproductive biological material should be established.

The article examines the system of material, financial, and other forms of support for military personnel, the digitization of services provided through state registries, and the importance of their interaction.

Keywords: digitization, military personnel, exercise of family rights, protection of family rights, marriage registration, reproductive rights, embryos, will, contract, services, registry, case law, motherhood, fatherhood, child, patient, family.

Постановка проблеми. Введення воєнного стану в Україні потягло за собою кардинальні зміни у всіх сферах людського життя. Особливо це стосується військовослужбовців, для яких оборона України, її незалежності та територіальної цілісності є професійною діяльністю. Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України.

На сьогодні є актуальним питання щодо цифровізації механізмів здійснення і захисту сімейних прав військовослужбовців, серед яких: право на реєстрацію шлюбу; право на розпорядження репродуктивним клітинами, шляхом складення заповіту та зачаття дитини, після смерті військовослужбовців; реалізації ветеранської політики, спрямованої на отримання необхідної інформації, щодо матеріального, грошового та інших видів забезпечення. Необхідним також є аналіз досвіду зарубіжних країн, із зазначених питань, із подальшим, можливим, вдосконаленням національних актів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика здійснення соціального і правового захисту військовослужбовців була предметом досліджень В. І. Теремецького, С. Г. Кельби, які досліджували питання адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні [1]. Окремі аспекти цифровізації публічного адміністрування та правової природи реєстраційних дій розкрито у працях В. І. Теремецького та Я. В. Журавля, що має значення для дослідження електронних форм реалізації сімейних прав, зокрема державної реєстрації шлюбу в електронній формі [2; 3]. Питання співвідношення адміністративних і цивільних правовідносин у сфері охорони здоров'я, важливе для розуміння правової природи відносин щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій, розглядалося В. І. Теремецьким і С. В. Книшем [4]. Аспекти, присвячені кріоконсервації, зберіганню та використанню репродуктивних клітин

військових та інших осіб, висвітлені у працях О. Данченко, Б. В. Островської [5].

Метою статті є аналіз правових механізмів здійснення та захисту сімейних прав військовослужбовців в українських реаліях воєнного стану та досвіду зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України [6] держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На доповнення до цього, в абз. 2 п. 5 Концепції гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України [7] до основних принципів гуманітарного та соціального розвитку відноситься також забезпечення і правового захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах, а також членів їхніх сімей.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон) [8] під соціальним захистом військовослужбовців розуміється діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Під терміном «соціальний захист військовослужбовців» варто розуміти систему гарантій, що забезпечують задоволення матеріальних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі [1, с. 255].

Гарантіями соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей є те, що військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, закріпленими в Конституції України та законах

України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами (абзац 1 ст.1-2 Закону).

Одним із таких сімейних прав є право на реєстрацію шлюбу. У ч.1 ст. 27 Сімейного кодексу України (далі – СК України) [9] передбачено, що державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства. Відповідно до абз. 1 п.п. 15 п. 1 Розділу 2 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [10] у разі введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» державна реєстрація актів цивільного стану проводиться будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану за зверненням заявника.

Порядком реалізації експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі [11] передбачено, що для державної реєстрації шлюбу в електронній формі заявникам необхідно установити мобільний додаток Порталу Дія на електронному носії, критерії якого підтримують його використання, і обрати відповідну послугу, пройти електронну ідентифікацію та автентифікацію з використанням інтегрованої системи електронної ідентифікації, кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, та/або інших засобів електронної ідентифікації, що мають високий або середній рівень довіри, та сформулювати заяву про державну реєстрацію шлюбу в електронній формі засобами мобільного додатка Порталу Дія у формі, придатній для сприйняття її змісту.

Військовослужбовці, за деякими винятками, можуть проходити електронну ідентифікацію та автентифікацію з використанням Державного вебпорталу електронних публічних послуг у сфері національної безпеки і оборони “Армія+”. Запровадження таких цифрових інструментів узгоджується із загальною тенденцією діджиталізації публічного адміністрування, яка спрямована на оптимізацію діяльності органів виконавчої влади, скорочення адміністративних

бар'єрів і забезпечення оперативнішої взаємодії особи з державою [3]. Для військовослужбовців така цифровізація має особливе значення, оскільки дає змогу реалізовувати окремі сімейні та соціальні права без необхідності фізичної присутності в органах публічної адміністрації. Слід також зазначити, що бажання заявника провести державну реєстрацію шлюбу в електронній формі підтверджується сплатою державного мита і внесенням плати за надання платних послуг відділом державної реєстрації актів цивільного стану та не потребує подання відповідної письмової заяви. Після проведення державної реєстрації шлюбу відділом державної реєстрації актів цивільного стану забезпечується доставка та вручення свідоцтва про шлюб кожному з подружжя.

Військовослужбовці, за деякими винятками, можуть проходити електронну ідентифікацію та автентифікацію з використанням Державного вебпорталу електронних публічних послуг у сфері національної безпеки і оборони «Армія+». Запровадження таких цифрових інструментів узгоджується із загальною тенденцією діджиталізації публічного адміністрування, спрямованою на оптимізацію діяльності органів виконавчої влади, скорочення адміністративних бар'єрів і забезпечення оперативнішої взаємодії особи з державою [2]. Для військовослужбовців така цифровізація має особливе значення, оскільки дає змогу реалізовувати окремі сімейні права та пов'язані з ними соціальні гарантії без необхідності фізичної присутності в органах публічної адміністрації. Слід також зазначити, що бажання заявника провести державну реєстрацію шлюбу в електронній формі підтверджується сплатою державного мита і внесенням плати за надання платних послуг відділом державної реєстрації актів цивільного стану та не потребує подання відповідної письмової заяви. Після проведення державної реєстрації шлюбу відділом державної реєстрації актів цивільного стану забезпечується доставка та вручення свідоцтва про шлюб кожному з подружжя.

Відповідно до ч. 1 ст. 49, та ч. 1 ст. 50 СК України дружина має право на материнство, а чоловік має право на батьківство.

Жінки, які повертаються до мирного життя після військової служби, часто стикаються

з унікальними проблемами, такими як питання репродуктивного здоров'я та материнства, порушення балансу соціальних ролей, що може спричинити додаткові стреси та непорозуміння в сім'ях, соціальна стигматизація (суспільство може мати упереджене уявлення про роль жінки у війську), яка призводить до відчуття ізоляції та непорозуміння. Тому необхідно розробити спеціалізовані програми підтримки для жінок-ветеранок, які враховують їхні специфічні потреби [12, с. 11].

Так, у період дії воєнного стану військовослужбовці мають право на безоплатне отримання медичної послуги, пов'язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції під час виконання обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (абзац 10 п. 1 ст. 11 Закону). Правовідносини, що виникають у зв'язку із забором, кріоконсервацією, зберіганням і подальшим використанням репродуктивних клітин військовослужбовців, мають комплексний характер, оскільки поєднують приватноправовий аспект реалізації права на материнство чи батьківство та публічно-правовий аспект організації та гарантування відповідної медичної послуги. Такий підхід узгоджується з науковою позицією щодо необхідності розмежування адміністративних і цивільних правовідносин у сфері охорони здоров'я [4].

Відповідно до п. 12 Порядку здійснення забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців та інших осіб на випадок втрати репродуктивної функції під час виконання обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства (далі – Порядок) [13] у разі загибелі (смерті) або оголошення судом померлим в установленому порядку військовослужбовця, репродуктивні клітини якого зберігаються, їх безоплатне зберігання здійснюється протягом трьох років з дати смерті такої особи або оголошення судом її померлою. Після закінчення зазначеного строку подальше зберігання таких клітин може бути

продовжене за рахунок іншої особи, визначеної у заповіті військовослужбовця щодо власних репродуктивних клітин, а у разі відсутності заповіту – за бажанням другого з подружжя або особи, з якою загинув (померлий) військовослужбовець проживав однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою.

Під репродуктивними клітинами розуміються гамети людини: сперматозоїди чоловіка або яйцеклітини (ооцити) жінки (абз. 3 п. 4 Порядку).

Зокрема, у п. 11.1. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні [14] гамети пацієнтів (сперматозоїди або яйцеклітини), тканина яєчка або його придатків, тканина яєчника та ембріони є біологічним матеріалом пацієнта/пацієнтів.

Слід зазначити, що на сьогодні, відсутня єдина точкою зору про доцільність розпорядження біологічним матеріалом, шляхом складення заповіту. Так, О. Данченко, зазначає, що форма розпорядження власним біологічним матеріалом на випадок смерті / оголошення особи померлою у вигляді заповіту, є неприйнятною та юридично невиправданою опцією для даного роду правовідносин, оскільки заповітом мало би передаватися не право власності на біоматеріал заповідача, а право розпорядження ним із застосуванням ДРТ. Таке право відповідно до ст. 281 ЦК належить до особистих немайнових прав, а відтак жодним чином не може входити до складу спадщини (ст. 1219 ЦК) [5]. Схожої думки притримується і Б.В. Островська, яка пише, що використання репродуктивного біоматеріалу після смерті особи стосується особистих немайнових прав людини, а згідно із ч. 3 ст. 269 ЦК України особисте немайнове право «тісно пов'язане з фізичною особою». У п. 1 ч. 1 ст. 1219 ЦК України зазначається, що особисті немайнові права не входять до складу спадщини тому, що «нерозривно пов'язані з особою спадкодавця» [15, с. 93].

Щодо вітчизняної судової практики з цього приводу, слід навести рішення Центрального районного суду м. Дніпра від 08.09.2025 р. (про зобов'язання вчинити дії). У даній справі батьки, звернувшись до суду, обґрунтовували свої вимоги тим, що помер їх син. За життя він перебував у зареєстрованому шлюбі з відповідачкою. Подружжя, перебуваючи

у шлюбі, уклало договір з Медичним центром «Medical Plaza» (ТОВ «ЕКОДНІПРО») про застосування допоміжних репродуктивних технологій. Відповідно до цього договору було проведено процедури екстракорпорального запліднення та здійснено кріоконсервації ембріонів. Після смерті чоловіка приватним нотаріусом Дніпровського міського нотаріального округу була відкрита спадкова справа. Позивачі отримали свідоцтво про право на спадщину за законом. Дружина померлого відповідачка подала заяву від 18.10.2022 р. про відмову від спадкових прав та склала власноручну розписку про відмову від будь-яких майнових та немайнових претензій до позивачів. Внаслідок цього, єдиними спадкоємцями за законом стали батьки померлого – позивачі у справі. Вони успадкували права померлого, включно з правом на розпорядження ембріонами, створеними з використанням генетичного матеріалу їхнього сина. Позивачі, внаслідок віку, не мають можливості мати власних дітей з огляду на фізіологічні причини. У зв'язку з цим, вони мають намір використати заморожені ембріони для здійснення штучного запліднення яйцеклітини сурогатної матері. З урахуванням наведеного позивачі просили: зобов'язати відповідача ТОВ «ЕКОДНІПРО» надати їм копії заяв, договорів та інших документів, пов'язаних зі зберіганням ембріонів їх померлого сина та відповідачки, а також передати їм на зберігання ембріони, встановити факт генетичного зв'язку між зазначеними ембріонами та позивачами, визнати право позивачів, як подружжя, на застосування репродуктивних технологій через сурогатне материнство за допомогою вказаних ембріонів, зобов'язати медичну клініку вжити заходи щодо забезпечення права позивачів, як подружжя, на застосування допоміжних репродуктивних технологій через сурогатне материнство за допомогою спірних ембріонів, визнати право позивачів на подальшу реєстрацію факту народження дитини, яка народиться за допомогою застосування допоміжних репродуктивних технологій через сурогатне материнство за допомогою цих ембріонів, як батьків дитини батька та матері. Судом було з'ясовано, що медичним закладом у 2021 р. за результатами проходження відповідачкою та її чоловіком програми лікування безпліддя було одержано жіночі та чоловічі гамети за

допомогою яких культивовано ембріони, які було кріоконсервовано з метою подальшого перенесення до організму відповідачки, та передано на платне зберігання до медичного закладу. Процедура перенесення ембріону планувалось здійснити у березні 2022 р., проте через початок повномасштабної агресії було відкладено. Чоловік відповідачки помер. Після його смерті позивачі неодноразово вимагали від відповідачки розморозити ембріони та народити їм онука, під погрозами позбавити її будь-якого спірного майна, нажитого з її померлим чоловіком. Відповідачка, перебуваючи у стані сильних душевних хвилювань через смерть чоловіка, не бажала народжувати дитину в такому стані. В подальшому, вона дійсно відмовилась від спадщини після смерті чоловіка на користь позивачів, проте грошові кошти за це не одержувала. Представник відповідачки наполягав у відзиві, що ембріони не є об'єктами цивільного права, не зазначені в якості таких об'єктів у ст. 177 Цивільного кодексу України та їх доля не може вирішуватись в судовому порядку. Ембріони та репродуктивні клітини є засобом реалізації особистих немайнових прав подружжя на материнство й дитинство й особистих немайнових прав людини. Відповідно до Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09. 2013 р. право власності на біоматеріал належить пацієнтам, а медичний заклад лише здійснює його зберігання. Відповідно до ст. 1219 Цивільного кодексу України не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема, особисті немайнові права, тому позивачі не могли успадкувати жодних прав відносно ембріонів, культивованих з біологічного матеріалу їх померлого сина та відповідачки. Спірні ембріони є складовою особистості відповідачки, яка не надавала згоди на їх використання позивачами, тому ці ембріони не можуть бути використані для програм лікування позивачів. Крім того, використання сурогатного материнства можливе лише за медичними показаннями, а не через бажання позивачів мати дитину після смерті їх сина. Представник позивача зауважував, що кріоконсервовані ембріони, які є предметом спору у цивільній справі, не є засобом реалізації

особистого немайнового права відповідачки бути матір'ю, а є зародками людини, що можуть бути перенесені до сурогатної матері. Суд вважає, що задоволення позову в повному обсязі може призвести до порушення прав та законних інтересів відповідачки як співвласника спірних ембріонів. Таким чином, керуючись принципом справедливості, з метою забезпечення рівності та збалансованості прав та законних інтересів позивачів як єдиних спадкоємців після смерті сина, обґрунтованим та законним буде задоволення позовної заяви частково, а саме в частині кількості кріоконсервованих ембріонів, які надаються позивачам для штучного запліднення та застосування процедур ДРТ. Суд також вважає за можливе вирішити питання про ембріони за аналогією закону: оскільки доля репродуктивних клітин померлої особи може регулюватись її заповітом (тобто не відноситься до особистих немайнових прав, а регулюється як майнові відносини), то і до визначення правового статусу ембріонів слід застосувати положення про майнові права, з обмеженням їх вимогами щодо додержання моральних засад суспільства, передбаченими ч. 4 ст. 13 Цивільного кодексу України [16]. У свою чергу Дніпровський апеляційний суд ухвалою від 24.04.2026 р. рішення Центрального районного суду міста Дніпра від 08.09. 2025 р. у справі №203/4924/23 визнав нечинним. Проведення у справі закрив, у зв'язку з відмовою позивачів від позову. Скасував заходи забезпечення позову, накладені ухвалою Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 23.05. 2024 р. про заборону Товариству з обмеженою відповідальністю «НЕОМЕД 2007», вчиняти будь-які дії щодо використання, утилізації чи передачі будь-яким особам, у тому числі відповідачкою, кріоконсервованих ембріонів, поміщених на зберігання [17].

Слід зазначити, що у ст.1243-1 проєкту Цивільного кодексу України [18] передбачено можливість складення окремого «Заповіту про розпорядження репродуктивним біологічним матеріалом», відповідно до ч.1 якої: заповідач має право скласти заповіт про розпорядження своїм репродуктивним біологічним матеріалом, що зберігається відповідно до законодавства, у якому: 1) визначити особу, яка має право використати такий репродуктивний біологічний матеріал для зачаття дитини із застосуванням

допоміжних репродуктивних технологій, у тому числі за допомогою замінного материнства, відповідно до статті 12401 цього Кодексу, умови, а також випадки, за яких таке право припиняється; 2) заборонити будь-яке використання свого репродуктивного біологічного матеріалу та визначити випадки, коли такий репродуктивний біологічний матеріал підлягає знищенню.

А в абзаці 3 ч.1 ст.1235 проекту Цивільного кодексу України передбачено положення, що заповідач може призначити своїм спадкоємцем особу, зачату протягом шести місяців з часу відкриття спадщини внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій з репродуктивного біологічного матеріалу заповідача та народжену живою після його смерті.

Зважаючи на специфіку змісту такого заповіту, вважаємо, що у даному випадку слід створити окремий Спадковий реєстр заповітів про розпорядження репродуктивним біологічним матеріалом.

Щодо нині чинного законодавства, то наведемо також рішення Личаківського районного суду м. Львова від 13.02. 2016 р. за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю Центр репродукції «ПАРЕНС-УКРАЇНА» про надання дозволу на розпорядження та використання кріоконсервованих ембріонів. Свої позовні вимоги позивачка обґрунтовує тим, що підставою звернення до суду з позовом до відповідача стало її спільне бажання разом з чоловіком, з яким вона проживала однією сім'єю ОСОБА_2 народити власну спільну дитину з використанням методів допоміжних репродуктивних технологій. Вказує, що 19.07.2023 р. між сторонами та її цивільним чоловіком було укладено Договір про надання медичних послуг із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, в результаті чого Медичним центром було скультивовано (створено) в умовах *in vitro* 19 ембріонів. Для створення ембріонів у приміщенні медичного закладу ОСОБА_2 та позивач здали відповідні кріо матеріали та з метою подальшого їх перенесення, ембріони було кріоконсервовано та передано на зберігання відповідачу за укладеним Договором про надання послуг кріоконсервації та зберігання біологічного матеріалу від

24.07.2023 р. Разом із Договором ДРТ та Договором зберігання біологічного матеріалу, кріо пацієнтами були також підписані Заява пацієнтів щодо застосування ДРТ, згідно якої вона та ОСОБА_2 надали дозвіл на використання методики лікування безпліддя: «IVF+ICSI (власний матеріал)» та добровільну Заяву на кріоконсервацію ембріонів. Після невдалої спроби вагітності пара зробила перерву у лікуванні безпліддя, однак 23.12.2024 р. ОСОБА_2 було мобілізовано до військової частини Збройних Сил України. Після мобілізації чоловіка з яким вони проживали однією сім'єю, пара планувала провести другу спробу з перенесення ембріону під час його відпустки, але не встигли, оскільки під час виконання бойового завдання в с. Катеринівка Краматорського району Донецької області ОСОБА_2 загинув через вибухову травму. ОСОБА_2 мав прижиттєвий намір щодо продовження свого роду, адже вони намагалися зачати дитину природнім способом протягом п'яти років, спільно звернулись за допомогою до Медичного закладу для лікування безпліддя, підписали Договори ДРТ, тощо, та проходили лікування, тобто, вчинили юридично значущі дії, які підтверджують їх свідоме волевиявлення щодо народження спільних дітей. Звертає увагу, що після смерті ОСОБА_2 права на ембріони належать позивачу, оскільки ембріони, безпосередньо пов'язані з нею та особою померлого й до складу спадщини згідно ст.1219 ЦК України не включаються. Після смерті ОСОБА_2 вона звернулася до відповідача для визначення готовності її організму до перенесення ембріона з наміром завершити програму лікування та народити власну дитину від коханого чоловіка. Проте 29.10.2025 р. під час консультації представники Медичного центру повідомили, що процедура розмороження та перенесення ембріона позивачу можлива лише за письмовою згодою двох осіб (чоловіка та жінки), та враховуючи загибель іншого пацієнта на війні, процедуру щодо перенесення та завершення програми лікування позивача можливо провести в Медичному центрі лише на підставі рішення суду. Разом з тим, на даний час відсутній правовий механізм щодо розпорядження та подальшого посмертного використання кріоконсервованого за життя репродуктивного матеріалу чоловіків, в тому числі

військовослужбовців. Як вбачається із змісту Договору № ДРТ від 19.07.2023 р. та інших документів, ОСОБА_2 разом із ОСОБА_1 надав свою згоду на проведення кріоконсервації і зберігання відповідного біологічного матеріалу (ембріонів) на відповідний строк. На підставі викладеного в цілому, з урахуванням досліджених судом доказів, вбачається, що дійсним волевиявленням за життя ОСОБА_2 все ж таки було не знищення їхніх спільних з позивачем ембріонів у разі його смерті, а їх використання позивачем у власних лікувальних програмах з метою народження спільної дитини. Суд позов задовольнив [19].

Варто також звернути увагу, що використовувати репродуктивний біологічний матеріал потрібно саме для зачаття. У цьому контексті наведемо рішення Європейського суду з прав людини у справі “Паррілло проти Італії”. Справу було розпочато за заявою проти Республіки Італія, поданою до Суду 26.07.2011 р. згідно із ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод громадянкою Італії, пані Аделіною Паррілло (Adelina Parrillo / “заявниця”). Заявниця стверджувала, зокрема, що заборона за ст. 13 Закону № 40 від 19.02. 2004 р. «Правила, що регулюють запліднення за допомогою медичних засобів» на передачу для наукових досліджень ембріонів, запліднених шляхом допоміжних репродуктивних технологій, суперечила її праву на повагу до приватного життя та її праву на мирне володіння своїм майном, гарантованим ст. 8 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, відповідно. Вона також скаржилася на порушення свободи вираження поглядів, яка гарантована відповідно до ст. 10 Конвенції, важливим аспектом якої, на її думку, були наукові дослідження. Заявниця у 2002 р. скористалася допоміжними репродуктивними технологіями – екстракорпоральним заплідненням (запліднення *in vitro*) разом із своїм партнером в Центрі репродуктивної медицини в Європейському шпиталі (Центр) в Римі. П'ять ембріонів були отримані внаслідок запліднення *in vitro* та заморожені шляхом кріоконсервування. До того як ембріони можна було імплантувати, партнер заявниці помер 12.11. 2003 р., під час вибуху в Насірії, Ірак, коли він робив репортаж про війну. Вирішивши не робити імплантацію ембріонів, заявниця намагалася віддати їх для наукових

досліджень і таким чином зробити внесок у сприяння лікуванню важких хвороб. Відповідно до інформації, наданої під час слухання перед Великою палатою, заявниця кілька разів неуспішно просила в усній формі надати їй ембріони в Центрі, де вони зберігалися. У листі від 14.12. 2011 р. заявниця просила директора Центру віддати їй п'ять кріозаконсервованих ембріонів для їх використання у дослідженнях стовбурових клітин. Директор відмовив в її проханні, оскільки такий вид дослідження був заборонений і переслідувався в кримінальному порядку в Італії відповідно до ст. 13 Закону «Правила, що регулюють запліднення за допомогою медичних засобів». Ембріони, про які йдеться, зараз зберігаються в кріогенному банку в Центрі, де проводилося запліднення *in vitro*. Заявниця стверджувала, що ембріони, які були отримані внаслідок запліднення *in vitro*, не могли вважатися “особами”, оскільки якщо вони не імплантувалися, то вони не могли розвитися в плід і бути народженими. Вона зробила висновок, що з юридичної точки зору вони були “майном”. За наявних обставин вона вважала, що вона мала право власності на свої ембріони і що держава встановила обмеження на це право, які не були обґрунтованими з будь-яких підстав суспільного інтересу. На її думку, не можна було розумним чином поводитися на захист потенційного життя ембріонів, оскільки вони призначалися для знищення. ЄСПЛ прийшов до висновку, що людські ембріони не можуть бути зведені до “майна” у розумінні цього положення. Справу було відхилено [20].

Схожий досвід є і в Ізраїлі, у якому передбачено право для військових здати і кріоконсервувати репродуктивні клітини, щоби у випадку їхньої смерті, родичі могли звернутися з проханням до жінки, здатної народити, яка здійснить для них посмертну репродукцію – зачаття і народження дитини. Зокрема, батьки загиблих військових сприймають народження онука як акт продовження роду, національної ідентичності [21].

Бассан Ш.Ш. пише про те, що народження дитини після загибелі військовослужбовця розцінюється як вклад сім'ї в захист держави. Якщо син чи дочка гинуть, захищаючи державу, батьки мають право на відповідне визнання репродуктивних прав, які до них переходять. Звернення батьків з проханням дозволити

використання генетичного матеріалу загиблого військовослужбовця сприймається ними як продовження взаємних зобов'язань між сім'єю і державою [22, с. 874].

Разом з тим, у Німеччині параграфом 4 Закону про захист ембріонів [23] прямо заборонено запліднення яйцеклітини спермою померлого і такі дії вважаються злочином. Така заборона спрямована на запобігання можливим моральним і психологічним травмам, які можуть виникнути у народженої дитини, яка буде позбавлена можливості контактувати з батьком.

З метою збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, захисту і знеособлення інформації про ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України ведеться Єдиний державний реєстр ветеранів війни [24]. Відомості про особу, інформація про яку міститься в Реєстрі, безоплатно надаються у формі витягу з Реєстру: такій особі, її законному представнику або іншому представнику; дітям особи, у тому числі тим, які не досягли 23 років, або їх законному представнику для отримання державної цільової підтримки для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти; членам сім'ї (чоловіку, дружині, батькам, законному представнику дитини (до 18 років), неодруженим дітям (яким виповнилося 18 років), визнаним особами з інвалідністю з дитинства I та II групи або особами з інвалідністю I групи, особі, яка перебуває під опікою або піклуванням) особи, яка потрапила в полон держави-агресора або набула статусу зниклої безвісти за особливих обставин.

Цифровізація інструментів реалізації ветеранської політики на основі використання Єдиного реєстру ветеранів, інтегрованого з іншими реєстрами, дозволить мінімізувати вплив людського фактора (від достовірності такої інформації до ризиків корупції) в отриманні необхідної інформації, що значно пришвидшить надання необхідних ветеранам послуг, зменшить витрати часу та зусиль самих ветеранів і сприятиме підвищенню довіри до держави й суспільства [12, с. 80].

Забезпечення гідного рівня життя для ветеранів є важливою частиною соціальної політики. Необхідно впровадити системи соціального забезпечення, які охоплюють матеріальну допомогу, житлові програми, доступ до соціальних послуг, а також підтримку родин ветеранів, що, з одного боку, компенсують втрату можливостей через наслідки військової служби, з іншого – максимально сприяють поверненню до активного життя [12, с. 11].

Також, відповідно до ст.9 Закону держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. Відповідно до п.2 Постанови Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» [25] грошове забезпечення військовослужбовців, складається з посадового окладу, окладу за військовим (спеціальним) званням, щомісячних (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премії) та одноразових додаткових видів грошового забезпечення. У п.6 ст.9 Закону зазначено, що за військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або зниклими безвісти, зберігається виплата грошового забезпечення. Військовослужбовець має право скласти у письмовій довільній формі особисте розпорядження на випадок захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або зникнення безвісти про виплату належного йому грошового забезпечення особі (особам) за його вибором, визначивши розмір частки таких осіб у відсотках. У разі відсутності особистого розпорядження на випадок полону грошове забезпечення виплачується дружині (чоловіку), законним представникам малолітніх (неповнолітніх) дітей, дітям з числа осіб з інвалідністю з дитинства (незалежно від віку) або їх законним представникам та батькам військовослужбовців (крім тих із зазначених осіб, які одержують від військовослужбовця аліменти, а також батьків, позбавлених батьківських прав, за умови що ці права не були поновлені). Таким особам рівними частками виплачується частина грошового

забезпечення, що в загальній сумі не перевищує 50 відсотків грошового забезпечення, визначеного після здійснення встановлених законом відрахувань. Якщо ж відсутнє особисте розпорядження та зазначені особи, грошове забезпечення виплачується повнолітнім дітям, рідним братам (сестрам), законним представником яких є військовослужбовець. Таким особам рівними частками виплачується частина грошового забезпечення, що в загальній сумі не перевищує 20 відсотків грошового забезпечення, визначеного після здійснення встановлених законом відрахувань.

Сьогодні в Україні функціонує Державний реєстр військовослужбовців [26], який є єдиною базою даних про військовослужбовців та спрямований на автоматичне присвоєння унікального електронного ідентифікатора для однозначної електронної ідентифікації військовослужбовця та використання в інформаційно-комунікаційних системах, зокрема, а також для надання військовослужбовцям та членам їх сімей публічних (електронних публічних) послуг у

сфері національної безпеки і оборони, особливості надання яких визначені окремим законом.

Висновки. Одним із фундаментальних прав особи у суспільстві є право на створення і гідне існування її сім'ї. У ст. 5 Сімейного кодексу України передбачається, що держава створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство. У зв'язку із цим, під час дії на території України воєнного стану, особливої уваги потребують військовослужбовці як захисники Вітчизни в забезпеченні оборони України, захисті суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності її кордонів.

Цифровізація процесу здійснення і захисту сімейних прав військовослужбовців дозволяє зменшити кількість паперових процедур і подання кілька разів тих самих документів, зібрати базу даних про військових, швидко актуалізувати інформацію щодо необхідності надання необхідних видів послуг.

Список використаних джерел:

1. Теремецький В. І., Кельба С. Г. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2024. Вип. 16. С. 253–259. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-253-259>. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/9285>.
2. Журавель Я. В., Теремецький В. І. Здійснення реєстраційних дій як прояв правової форми публічного адміністрування. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 227–238. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.2.21>. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/271/261>.
3. Теремецький В. І., Журавель Я. В. Діджиталізація як організаційна основа оптимізації органів виконавчої влади. *Приватне та публічне право*. 2020. № 2. С. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.2.21>. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2020/23.pdf.
4. Теремецький В. І., Книш С. В. Розмежування адміністративних і цивільних правовідносин у сфері охорони здоров'я в Україні. *Право та державне управління*. 2019. № 2. Т. 5. С. 47–53.
5. Данченко О. Кріоконсервація, зберігання та використання репродуктивних клітин військових та інших осіб: проблеми практичної реалізації. *Юридична газета*. 2025. 14 квіт. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kriokonservaciya-zberigannya-ta-vikoristannya-reproduktivnih-klitin-viyskovih-ta-inshih-osib-problem.html>.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення: 15.03.2026).
7. Про Концепцію гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України: Указ Президента України від 12.01.2004 № 28/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 2. Ст. 33 (дата звернення: 15.03.2026).

8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190 (дата звернення: 15.03.2026).
9. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135 (дата звернення: 15.03.2026).
10. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5. *Офіційний вісник України*. 2000. № 42. Ст. 1803 (дата звернення: 15.03.2026).
11. Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі: постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2024 № 345. *Офіційний вісник України*. 2024. № 33. Ст. 2097 (дата звернення: 15.03.2026).
12. Державна політика щодо ветеранів війни: аналітична доповідь / Власенко Р. В., Гуцук І. В., Жаліло Я. А. та ін.; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2025. 118 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.04>.
13. Про затвердження Порядку здійснення забору, кріоконсервації та зберігання репродуктивних клітин військовослужбовців та інших осіб на випадок втрати репродуктивної функції під час виконання обов'язків із оборони держави, захисту Вітчизни та інших покладених на них обов'язків відповідно до законодавства: постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2025 № 78. *Офіційний вісник України*. 2025. № 15. Ст. 1109 (дата звернення: 15.03.2026).
14. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787. *Офіційний вісник України*. 2013. № 82. Ст. 3064 (дата звернення: 15.03.2026).
15. Островська Б. В. Посмертна репродукція для військових і цивільних: засади й перспективи правової реформи в умовах війни. *Нове українське право*. 2025. Вип. 4. С. 90–99. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.11>. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/821>.
16. Рішення Центрального районного суду м. Дніпра від 08.09.2025 у справі № 203/4924/23 про зобов'язання вчинити дії. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130344534> (дата звернення: 15.03.2026).
17. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 24.04.2026 у справі № 203/4924/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136001431> (дата звернення: 15.03.2026).
18. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги шостої». URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76361.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
19. Рішення Личаківського районного суду м. Львова від 13.02.2026 у справі № 463/12547/25 про надання дозволу на розпорядження та використання кріоконсервованих ембріонів. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134050184> (дата звернення: 15.03.2026).
20. Parrillo v. Italy: judgment of the European Court of Human Rights, 27.08.2015, application no. 46470/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163029>.
21. Ghert-Zand R. Embryologists inundated with requests for sperm retrieval from the fallen and dead. *The Times of Israel*. 2023. 12 Oct. URL: <https://www.timesofisrael.com/embryologists-inundated-with-requests-for-sperm-retrieval-from-the-fallen-and-dead/>.
22. Bassan S. Posthumous Sperm Use in Times of War: Ethics, Law and Society. *Journal of Law, Medicine & Ethics*. 2024. Vol. 52, Iss. 4. P. 868–877. DOI: <https://doi.org/10.1017/jme.2024.163>.
23. Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG) vom 13.12.1990. Bundesgesetzblatt. 1990. Teil I. S. 2746. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html>.
24. Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни: постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 700. *Офіційний вісник України*. 2019. № 66. Ст. 2262 (дата звернення: 15.03.2026).
25. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 № 704. *Офіційний вісник України*. 2017. № 77. Ст. 2374 (дата звернення: 15.03.2026).

26. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру військовослужбовців: постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 № 280. Офіційний вісник України. 2026. № 23. Ст. 1658 (дата звернення: 15.03.2026).

References:

1. Teremetskyi V. I., Kelba S. H. Administratyvno-pravove rehuliuвання sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtziv v Ukraini. *Naukovi zapysky. Seriya: Pravo*. 2024. Vyp. 16. S. 253–259. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-253-259>. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/9285>.
2. Zhuravel Ya. V., Teremetskyi V. I. Zdiisnennia reiestratsiinykh dii yak proiav pravovoi formy publichnoho administruvannia. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2020. № 2 (89). S. 227–238. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.2.21>. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/271/261>.
3. Teremetskyi V. I., Zhuravel Ya. V. Didzhytalizatsiia yak orhanizatsiina osnova optymizatsii orhaniv vykonavchoi vlady. *Pryvatne ta publichne pravo*. 2020. № 2. S. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.2.21>. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2020/23.pdf.
4. Teremetskyi V. I., Knysh S. V. Rozmezhuвання administratyvnykh i tsyvilnykh pravovidnosyn u sferi okhorony zdorovia v Ukraini. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. 2019. № 2. T. 5. S. 47–53.
5. Danchenko O. Kriokonservatsiia, zberihannia ta vykorystannia reproduktyvnykh klityn viiskovykh ta inshykh osib: problemy praktychnoi realizatsii. *Yurydychna hazeta*. 2025. 14 kvit. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kriokonservatsiya-zberigannya-ta-vikoristannya-reproduktivnih-klitin-viyskovih-ta-inshih-osib-problem.html>.
6. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. (data zvernennia: 15.03.2026).
7. Pro Kontseptsiiu humanitarnoho i sotsialnoho rozvytku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2004 № 28/2004. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2004. № 2. St. 33 (data zvernennia: 15.03.2026).
8. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 № 2011-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 15. St. 190 (data zvernennia: 15.03.2026).
9. Simeinyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2002. № 21–22. St. 135 (data zvernennia: 15.03.2026).
10. Pro zatverdzhennia Pravyl derzhavnoi reiestratsii aktiv tsyvilnoho stanu v Ukraini: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 18.10.2000 № 52/5. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2000. № 42. St. 1803 (data zvernennia: 15.03.2026).
11. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu shchodo provedennia derzhavnoi reiestratsii shliubu v elektronni formi: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.03.2024 № 345. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2024. № 33. St. 2097 (data zvernennia: 15.03.2026).
12. Derzhavna polityka shchodo veteraniv viiny: analitychna dopovid / Vlasenko R. V., Hushchuk I. V., Zhalilo Ya. A. ta in.; za nauk. red. Ya. A. Zhalila. Kyiv: NISD, 2025. 118 s. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.04>.
13. Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia zaboru, kriokonservatsii ta zberihannia reproduktyvnykh klityn viiskovosluzhbovtziv ta inshykh osib na vypadok vtraty reproduktyvnoi funktsii pid chas vykonannia oboviazkiv iz oborony derzhavy, zakhystu Vitchyzny ta inshykh pokladykh na nykh oboviazkiv vidpovidno do zakonodavstva: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.01.2025 № 78. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2025. № 15. St. 1109 (data zvernennia: 15.03.2026).
14. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii v Ukraini: nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 09.09.2013 № 787. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2013. № 82. St. 3064 (data zvernennia: 15.03.2026).

15. Ostrovska B. V. Posmertna reproduktsiia dlia viiskovykh i tsyvilnykh: zasady y perspektyvy pravovoi reformy v umovakh viiny. *Nove ukrainske pravo*. 2025. Vyp. 4. S. 90–99. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.11>. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/821>.
16. Rishennia Tsentralnoho raionnoho sudu m. Dnipra vid 08.09.2025 u spravi № 203/4924/23 pro zoboviazannia vchynyty dii. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130344534> (data zvernennia: 15.03.2026).
17. Ukhvala Dniprovskoho apeliatsiinoho sudu vid 24.04.2026 u spravi № 203/4924/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136001431> (data zvernennia: 15.03.2026).
18. Porivnialna tablytsia do proektu Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy u zviazku z onovlenniam (rekodyfikatsiieiu) polozhen knyhy shostoi”. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76361.pdf> (data zvernennia: 15.03.2026).
19. Rishennia Lychakivskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 13.02.2026 u spravi № 463/12547/25 pro nadannia dozvolu na rozporiadzhennia ta vykorystannia kriokonservovanykh embrioniv. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134050184> (data zvernennia: 15.03.2026).
20. Parrillo v. Italy: judgment of the European Court of Human Rights, 27.08.2015, application no. 46470/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163029>.
21. Ghert-Zand R. Embryologists inundated with requests for sperm retrieval from the fallen and dead. *The Times of Israel*. 2023. 12 Oct. URL: <https://www.timesofisrael.com/embryologists-inundated-with-requests-for-sperm-retrieval-from-the-fallen-and-dead/>.
22. Bassan S. Posthumous Sperm Use in Times of War: Ethics, Law and Society. *Journal of Law, Medicine & Ethics*. 2024. Vol. 52, Iss. 4. P. 868–877. DOI: <https://doi.org/10.1017/jme.2024.163>.
23. Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – ESchG) vom 13.12.1990. Bundesgesetzblatt. 1990. Teil I. S. 2746. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html>.
24. Pro Yedynyi derzhavnyi reiestr veteraniv viiny: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.08.2019 № 700. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2019. № 66. St. 2262 (data zvernennia: 15.03.2026).
25. Pro hroshove zabezpechennia viiskovosluzhbovtziv, osib riadovoho i nachalnytskoho skladu ta deiakykh inshykh osib: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.08.2017 № 704. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2017. № 77. St. 2374 (data zvernennia: 15.03.2026).
26. Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia Derzhavnoho reiestru viiskovosluzhbovtziv: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.02.2026 № 280. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2026. № 23. St. 1658 (data zvernennia: 15.03.2026).